

PROBLEMY DELIMITACJI MIEJSKICH OBSZARÓW FUNKCJONALNYCH W POLSCE

Przemysław Śleszyński
Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN

Renesans miasta. Rozwój obszarów miejskich jako wyzwanie dla polityki spójności
Zamość, 17-18 października 2018 r.

ZAGADNIENIA

1. Zagadnienia koncepcyjno-teoretyczne i terminologiczne.
2. Przykłady delimitacji (1964-2015).
3. Aktualne problemy metodologiczne, w tym statystyczne.

SFORMUŁOWANIE PROBLEMU

DLACZEGO POTRZEBNA JEST DELIMITACJA OBSZARÓW ALTERNATYWNYCH DLA PODZIAŁU TERYTORIALNEGO ?

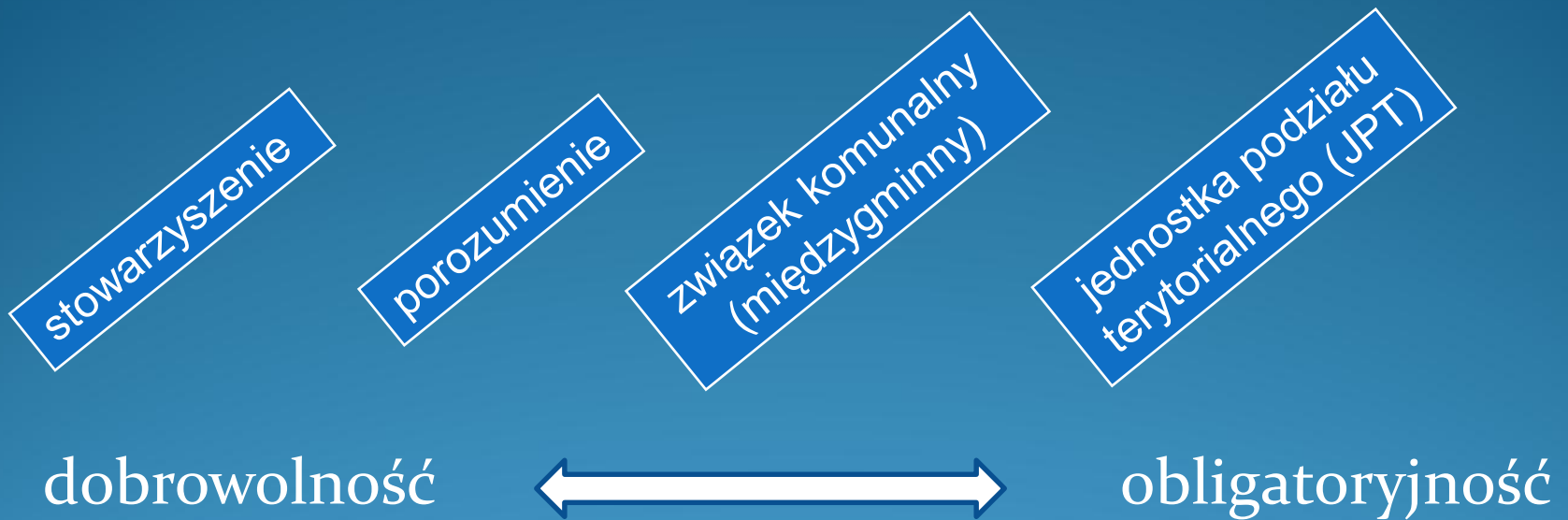
- Wykorzystywane podziały **nie służą dobrze objaśnianiu** struktur przestrzennych, a pośrednio prawidłowości i związków przyczynowo-skutkowych (np. gminy miejskie, wiejskie, miejsko-wiejskie).
- Stosowane podziały terytorialne w pewnych przypadkach są **niewydolne w zarządzaniu** oraz planowaniu przestrzennym i regionalnym.

GDZIE JEST TO POTRZEBNE?

Tam, gdzie intensywność procesów, możliwości interakcji oraz potencjalna konfliktogenność jest największa:

- Systemy społeczno-gospodarcze: **zespoły miejskie, zwłaszcza obszary metropolitalne**
- Systemy przyrodnicze: **obszary górskie, doliny rzeczne**

SFORMUŁOWANIE PROBLEMU

Zob. więcej:

Kaczmarek T., Mięka Ł., 2007, *Ustroje terytorialno-administracyjne obszarów metropolitalnych w Europie*, Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań.

**DLACZEGO RÓŻNE
SYSTEMY NAM SIĘ
NIE POKRYWAJĄ?**

Trojaki rozumienie i stosowanie regionu

K. Dziewoński 1967, zmodyfikowane

narzędzie badania
region statystyczny

narzędzie działania
region administracyjny

obiekt poznawczy
region przedmiotowy

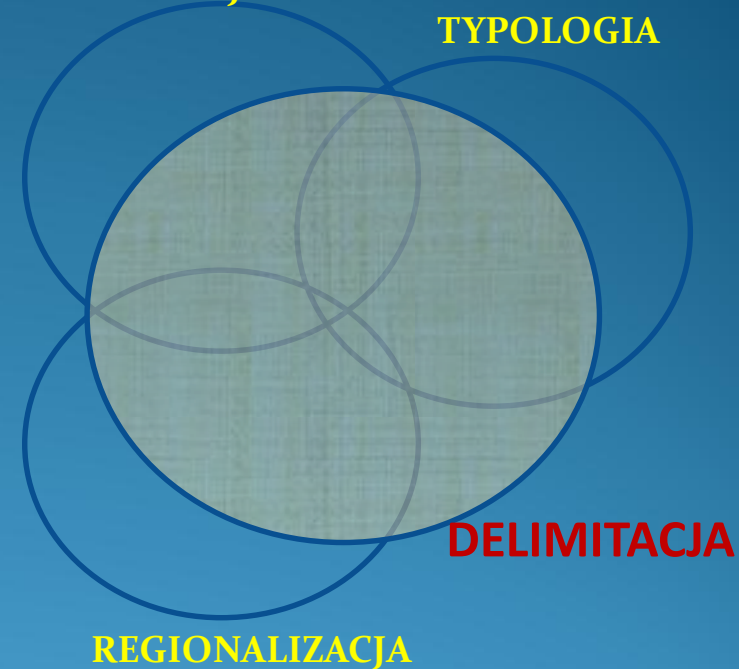

METODOLOGIA

1. **Klasyfikacja** – najbardziej ogólna formuła.
2. **Typologia** - poprzez **łączenie** mniejszych jednostek na podstawie podobieństw (np. analiza skupień, podobieństwo do wzorca).
3. **Regionalizacja** - poprzez **podział** większych części na mniejsze na podstawie różnic i granic (możliwa też regionalizacja „a posteriori”).
4. **Delimitacja** – wyznaczenie granic (na podstawie wszystkich powyższych metod)

KLASYFIKACJA

TYPLOGIA

Podstawowa literatura: Wójcik 1965,
Domański 1964, Wysocki 1968,
Parysek 1982, Nowak 2004

JAKA KATEGORIA REGIONU ODDZIAŁYWANIA MIASTA?

KONSTRUKCJE POJĘCIOWE

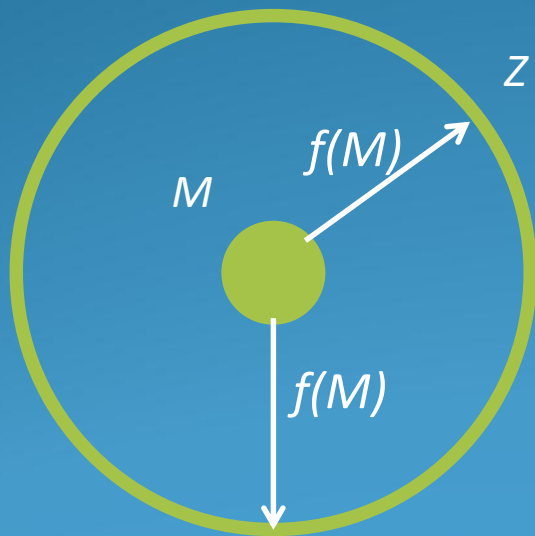
1. Funkcjonalny region miejski
2. Miasto i strefa podmiejska
3. Aglomeracja i zespół miejski
4. Obszar metropolitalny
5. Pole miejskie
6. Obszar zurbanizowany

IDENTYFIKACJA EMPIRYCZNA

1. Zasięg oddziaływania
2. Połączenia, powiązania i więzi
3. Relacje, w tym interakcje
4. Funkcje
5. Występowanie, natężenie oraz intensywność cech miejskich

FUNKCJE I ODDZIAŁYWANIE MIASTA

Problem miejskiego obszaru funkcjonalnego wiąże się przede wszystkim z funkcjami i oddziaływaniem miasta na otoczenie.

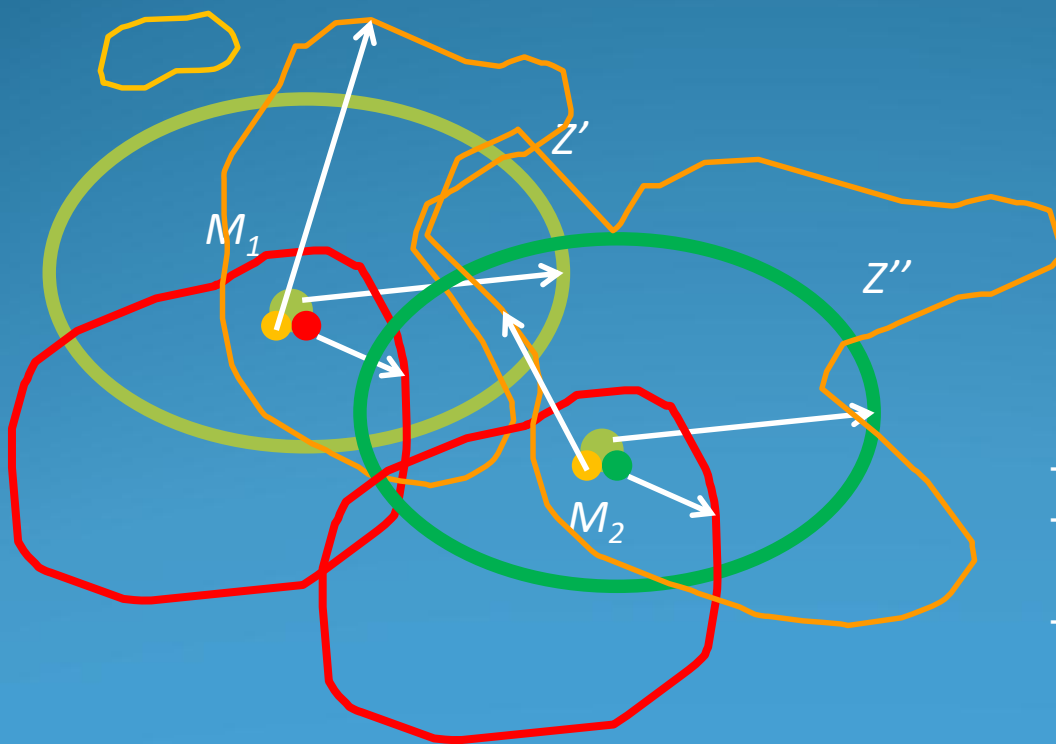

- jeden rdzeń
- jedna funkcja
- proporcjonalność zasięgu oddziaływania

FUNKCJE I ODDZIAŁYWANIE MIASTA

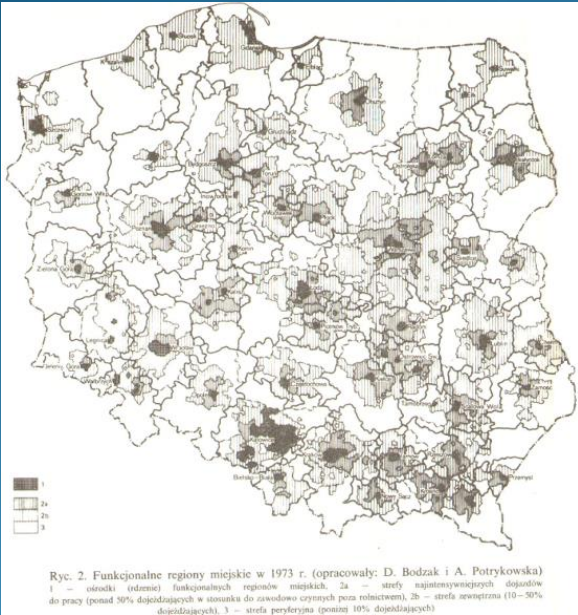
Problem miejskiego obszaru funkcjonalnego wiąże się przede wszystkim z funkcjami i oddziaływaniem miasta na otoczenie.

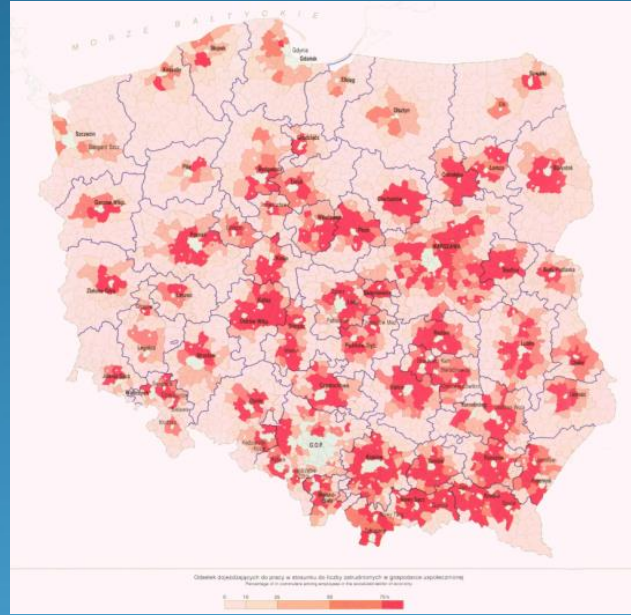
- wiele rdzeni różnego rzędu
- wiele wzajemnie skorelowanych funkcji
- nieregularność, w tym nakładanie się zasięgu oddziaływania

DZIENNY SYSTEM MIEJSKI (przykłady z Polski)

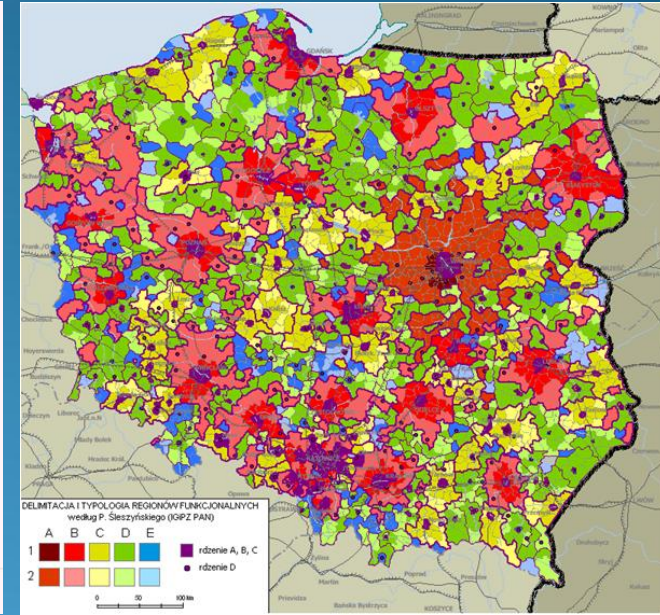
1973 (A. Potrykowska, 1989)

1983 (A. Potrykowska, 1995)

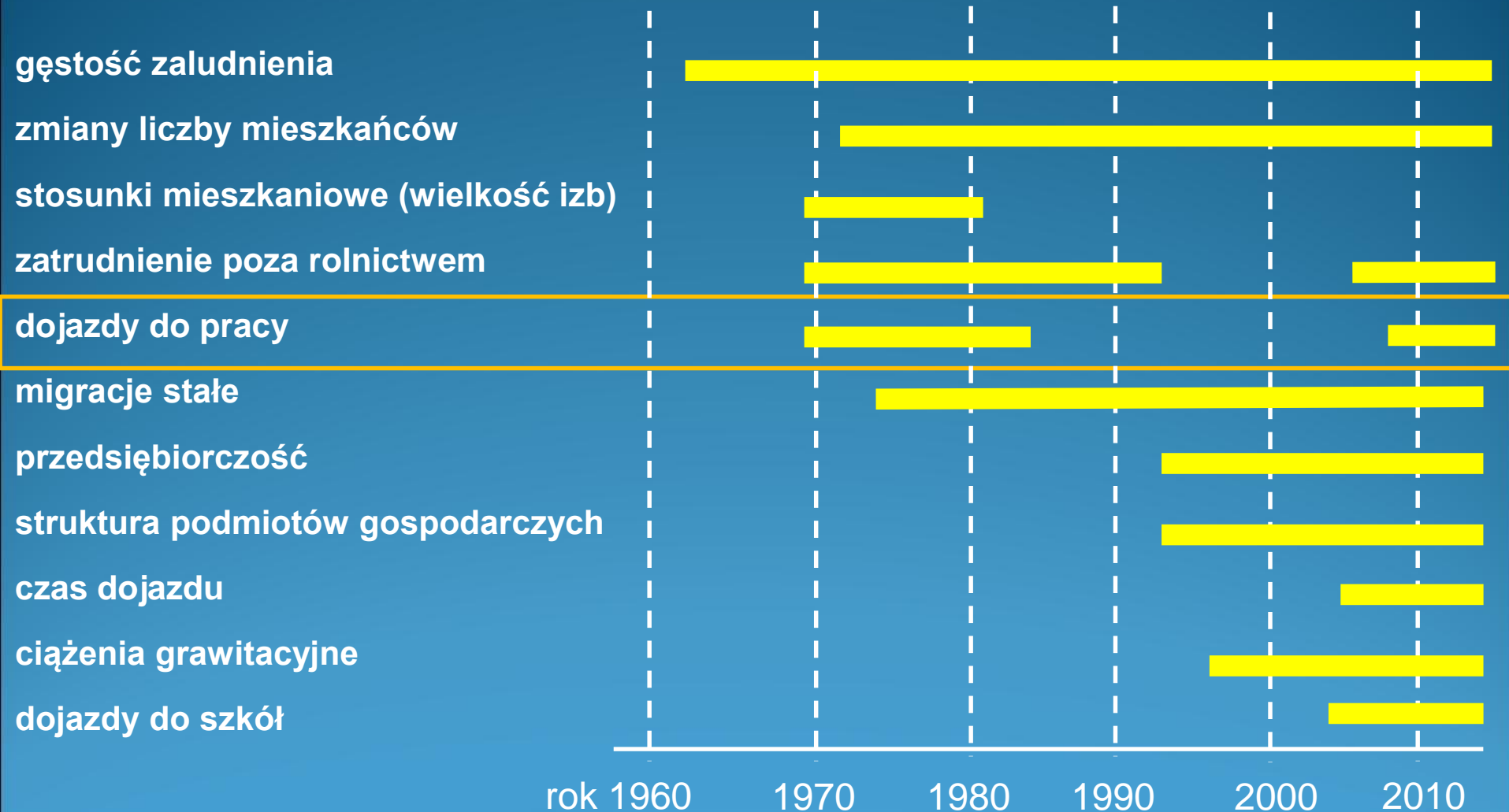
2006 (P. Śleszyński, 2014)

delimitacje metodą Nystuena-Dacey'a (1964) – największego przepływu

KRYTERIA SZCZEGÓŁOWE

1964-2018: ponad 160 delimitacji w Polsce

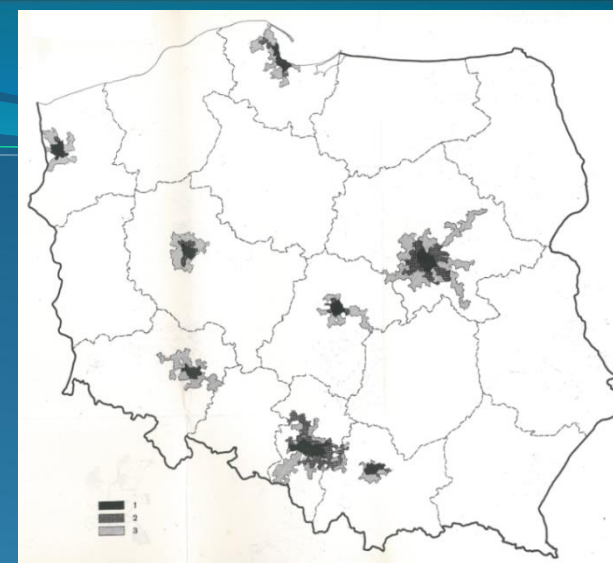

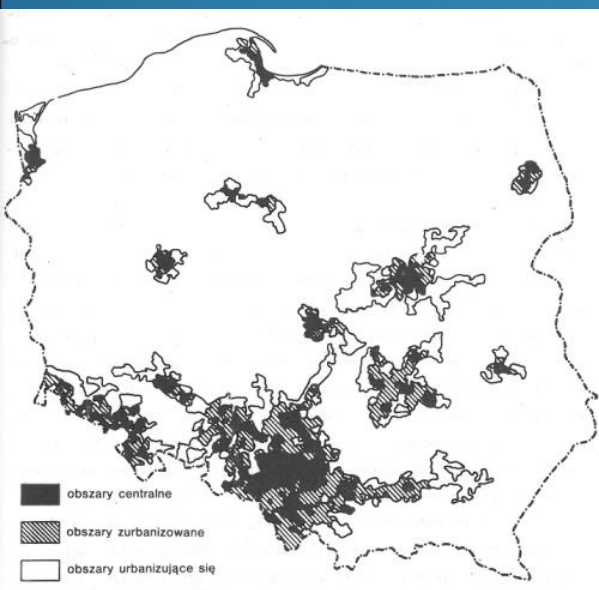
AGLOMERACJE LUDNOŚCI
Dziewoński i Kosiński 1964

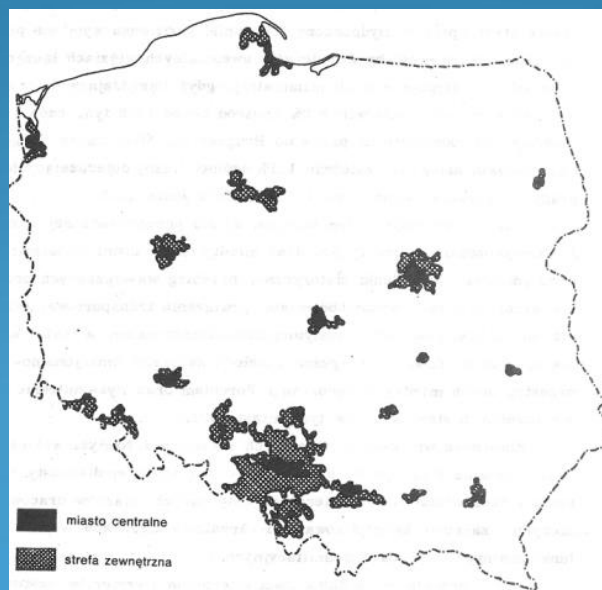
OBSZARY METROPOLITALNE
GUS 1968/Gontarski 1972

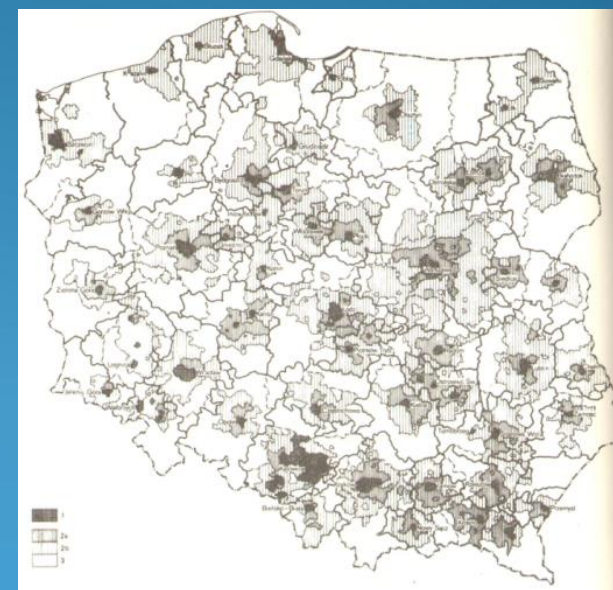
AGLOMERACJE WIELKOMIEJSKIE
Iwanicka-Lyra 1969

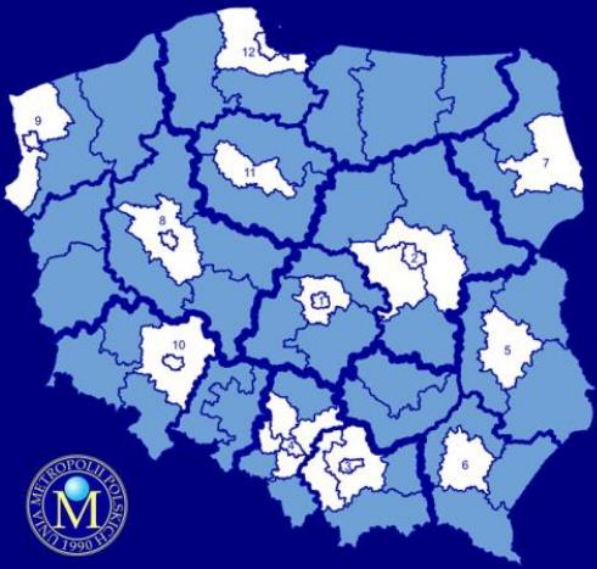
AGLOM. MIEJSKO-PRZEMYSŁOWE
Leszczycki, Heřman i Eberhardt 1971

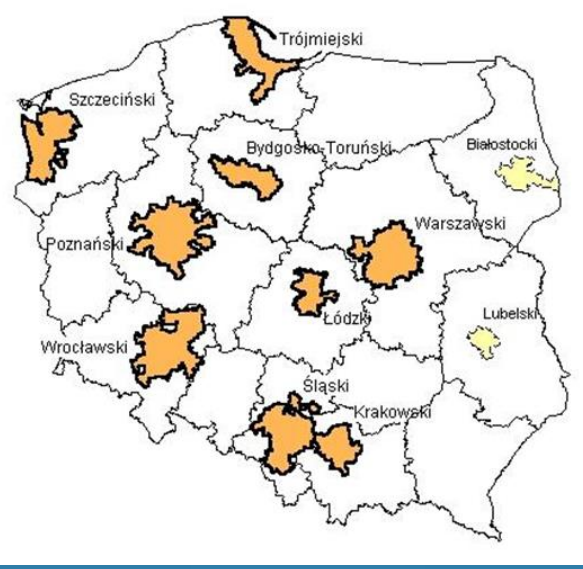
OBSZARY METROPOLITALNE
Gontarski 1980

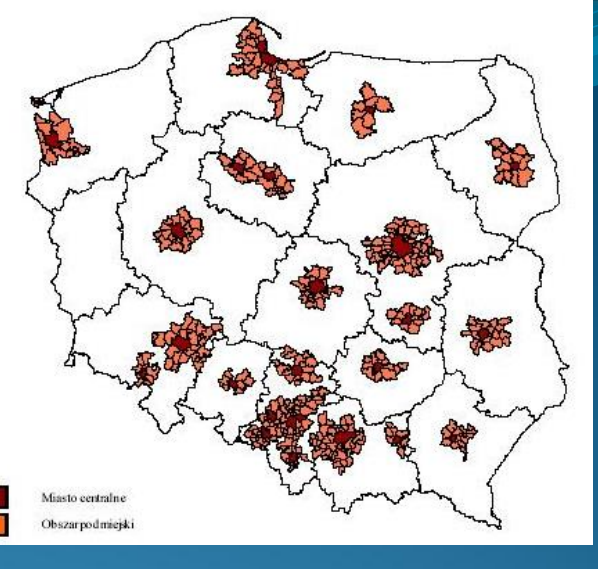
FUNKCJONALNE REGIONY MIEJSKIE
Potrykowska 1989

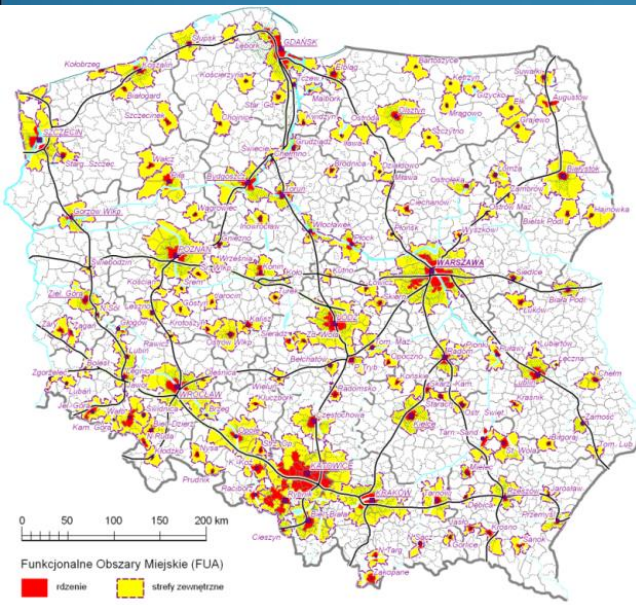
OBSZARY METROPOLITALNE
Unia Metropolii Polskich ≈2003

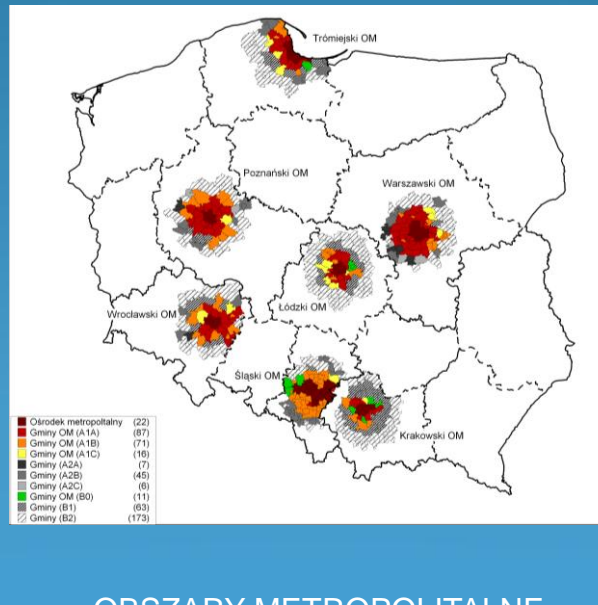
OBSZARY METROPOLITALNE
Smętkowski 2007

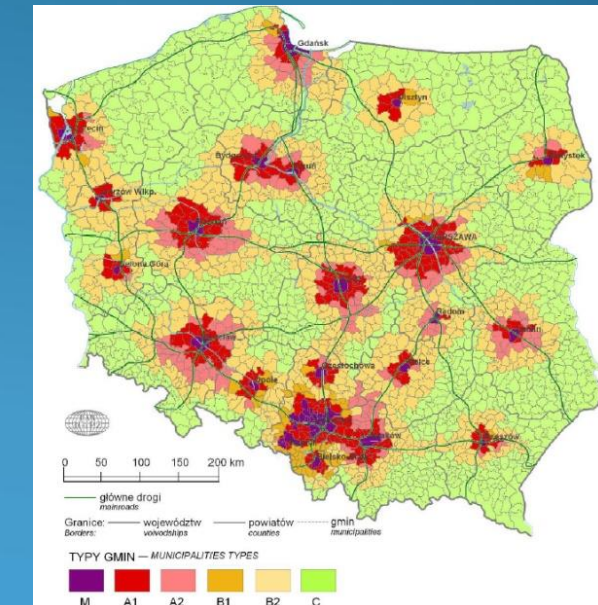
OBSZARY METROPOLITALNE
Swianiewicz i Klimska 2005

FUNKCJONALNE OBSZARY MIEJSKIE
Korcelli i Śleszyński 2006

OBSZARY METROPOLITALNE
Smętkowski, Jałowiecki, Gorzelak 2009

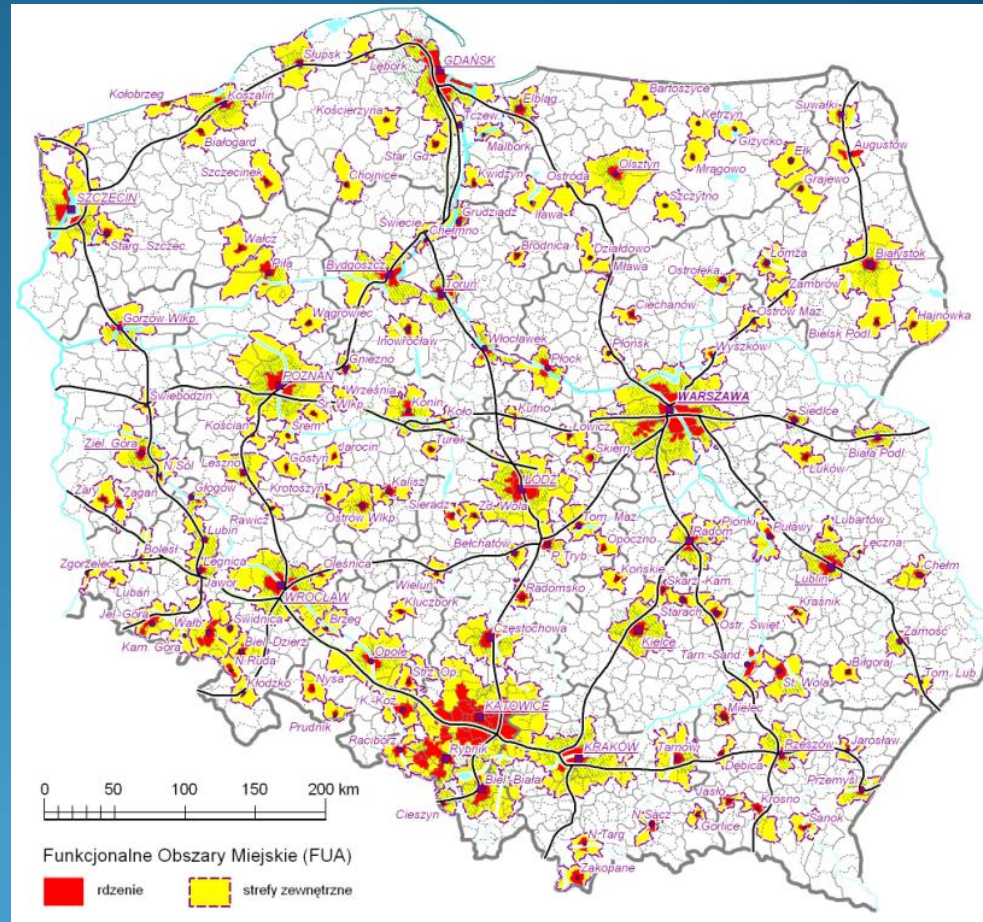
FUNKCJONALNE OBSZARY MIEJSKIE
Komornicki i Śleszyński 2009

DELIMITACJA FUNCTIONAL URBAN AREAS (2006)

Delimitacja 151 Miejskich Obszarów Funkcjonalnych w celu optymalizacji zarządzania strukturami społeczno-gospodarczymi i infrastrukturalnymi

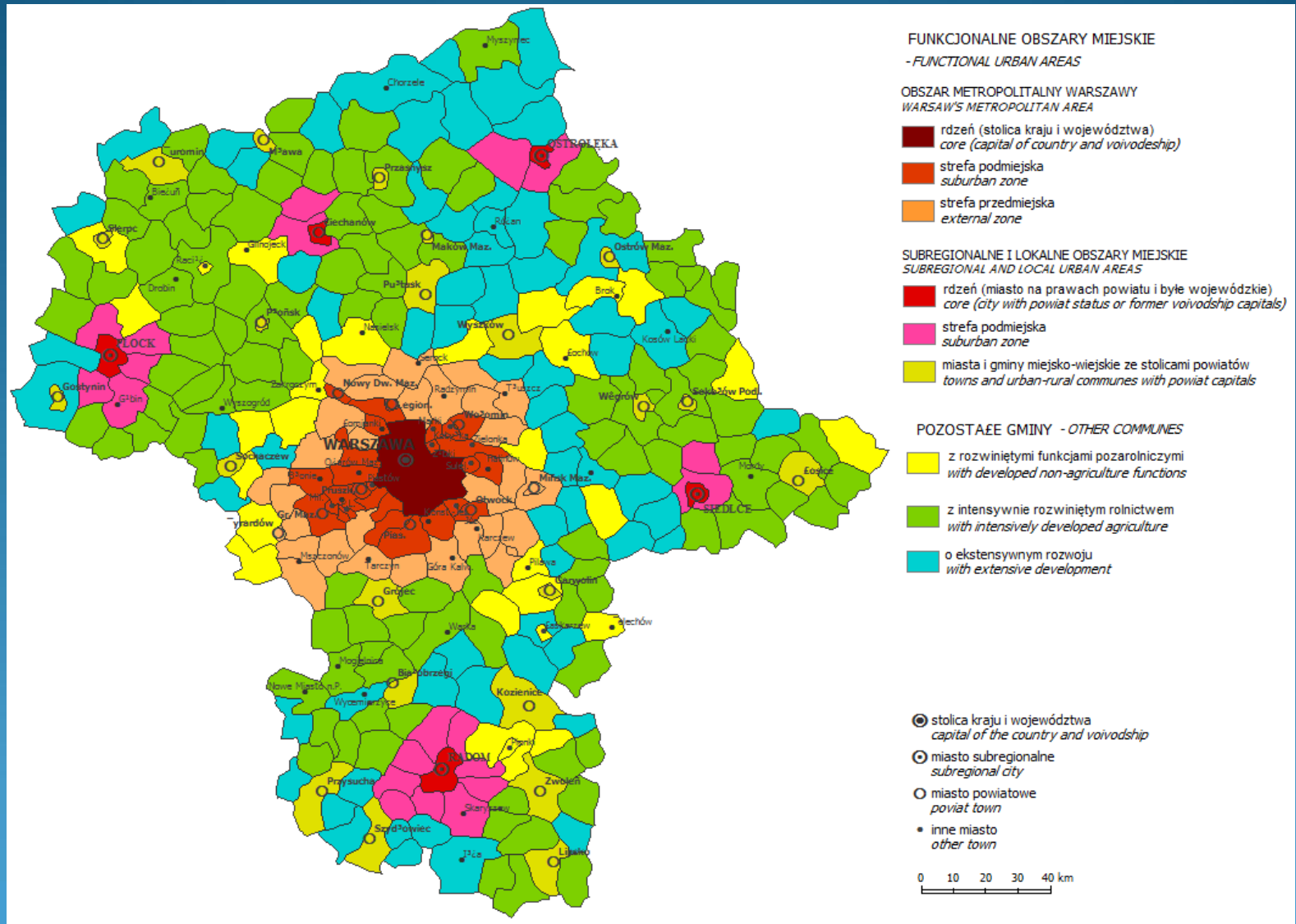
Delimitacja wychodziła z koncepcji *daily urban systems* B.J.L. Berry'ego, ale z powodu braku danych o powiązaniach funkcjonalnych (zwłaszcza dojazdu do pracy) musiała być oparta na kryteriach strukturalnych (cechach społeczno-gospodarczych i morfologicznych, np. gęstość zaludnienia, udział przedsiębiorstw sektora usług wyższych, ludność z wykształceniem wyższym itp.).

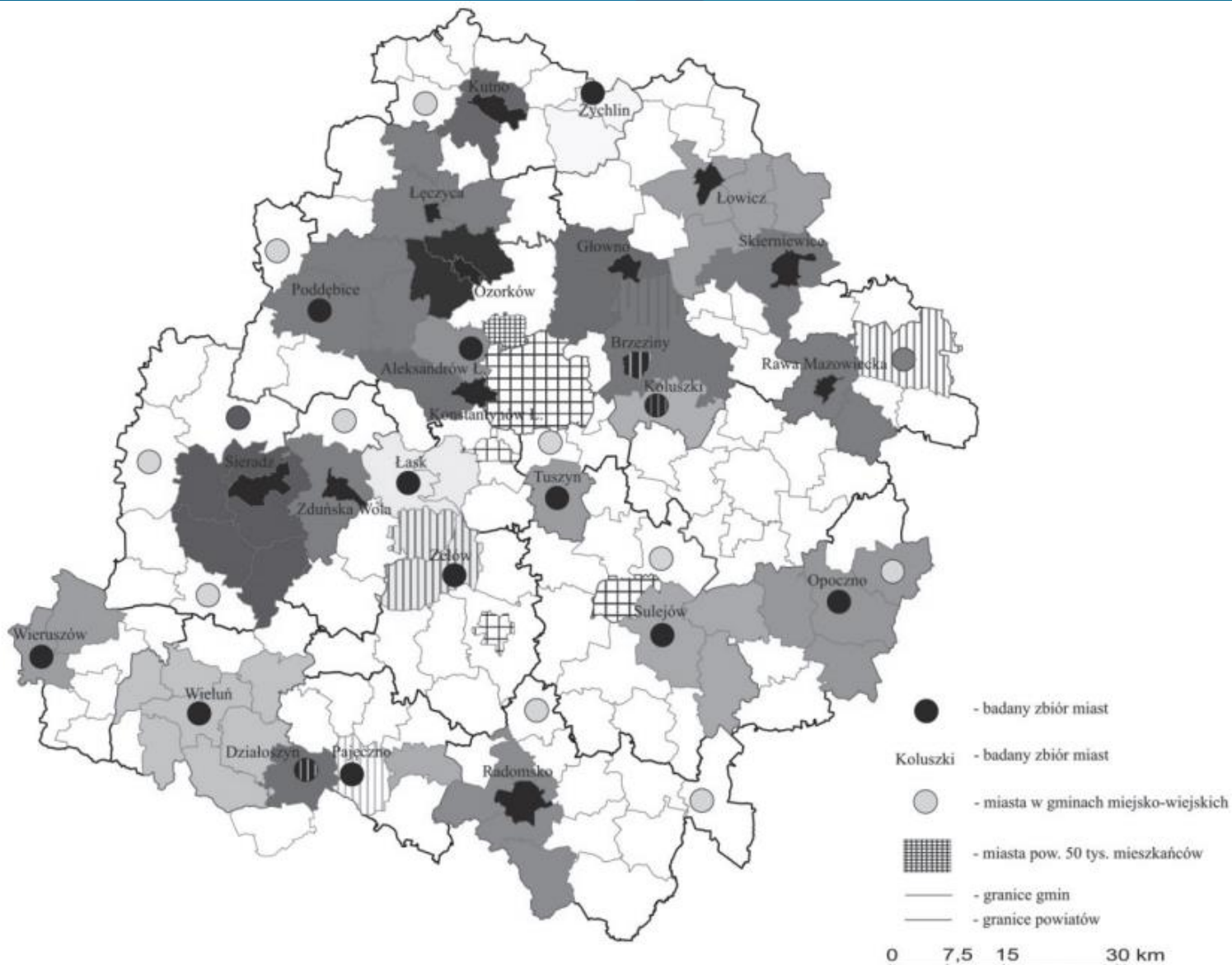
Delimitacja znalazła zastosowanie w Eksperckim projekcie KPZK 2008-2033. Jest to aktualnie nadal najbardziej obszerna delimitacja MOF w Polsce.

Korcelli i Śleszyński 2006, opublikowane Korcelli i in. 2011, Studia KPZK PAN t. 130

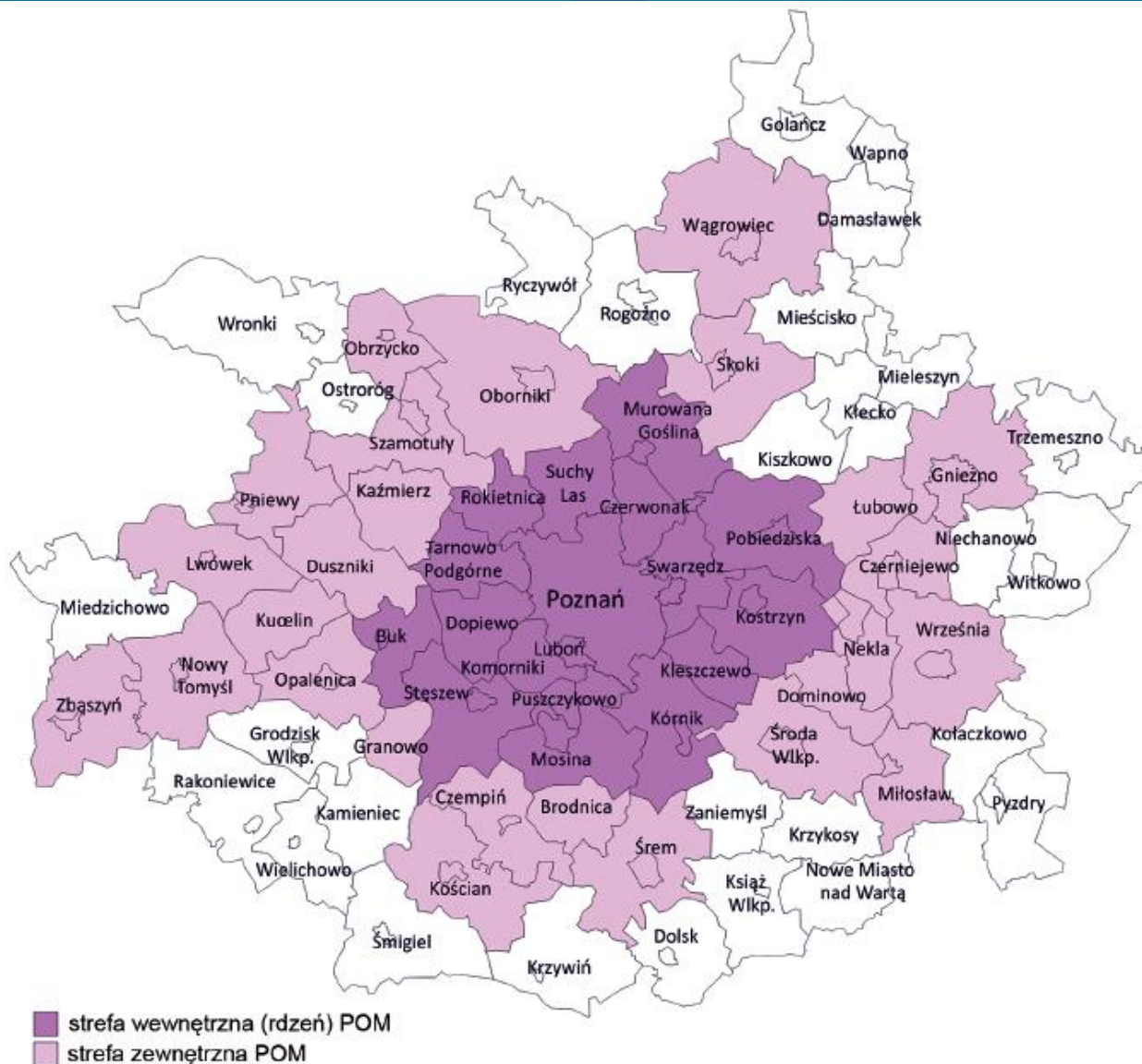
DEDUKCYJNO-INDUKCYJNA KLASYFIKACJA FUNKCJONALNA GMIN WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

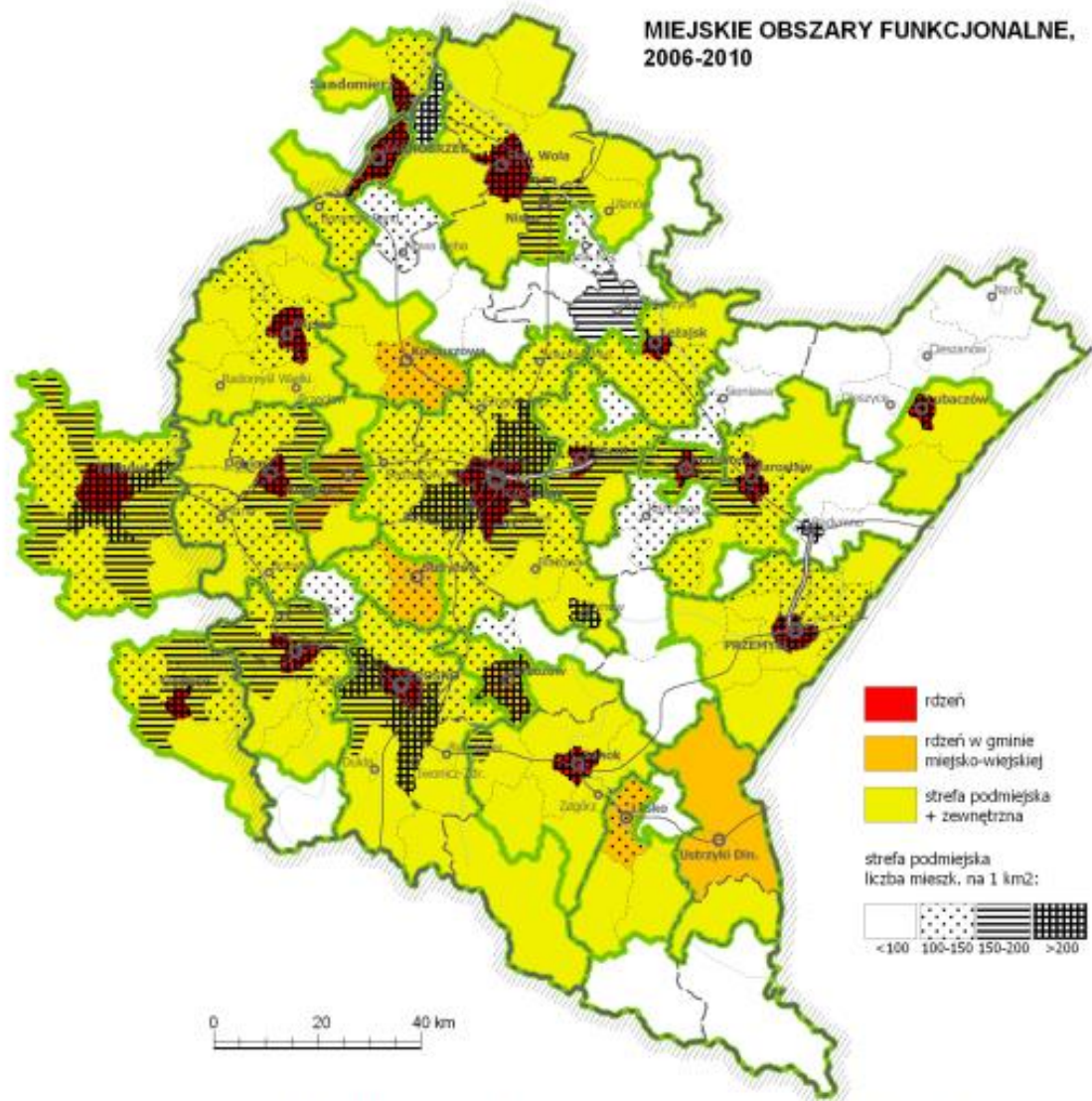

Rys. 4. Obszary funkcjonalne małych i średnich miast w województwie łódzkim

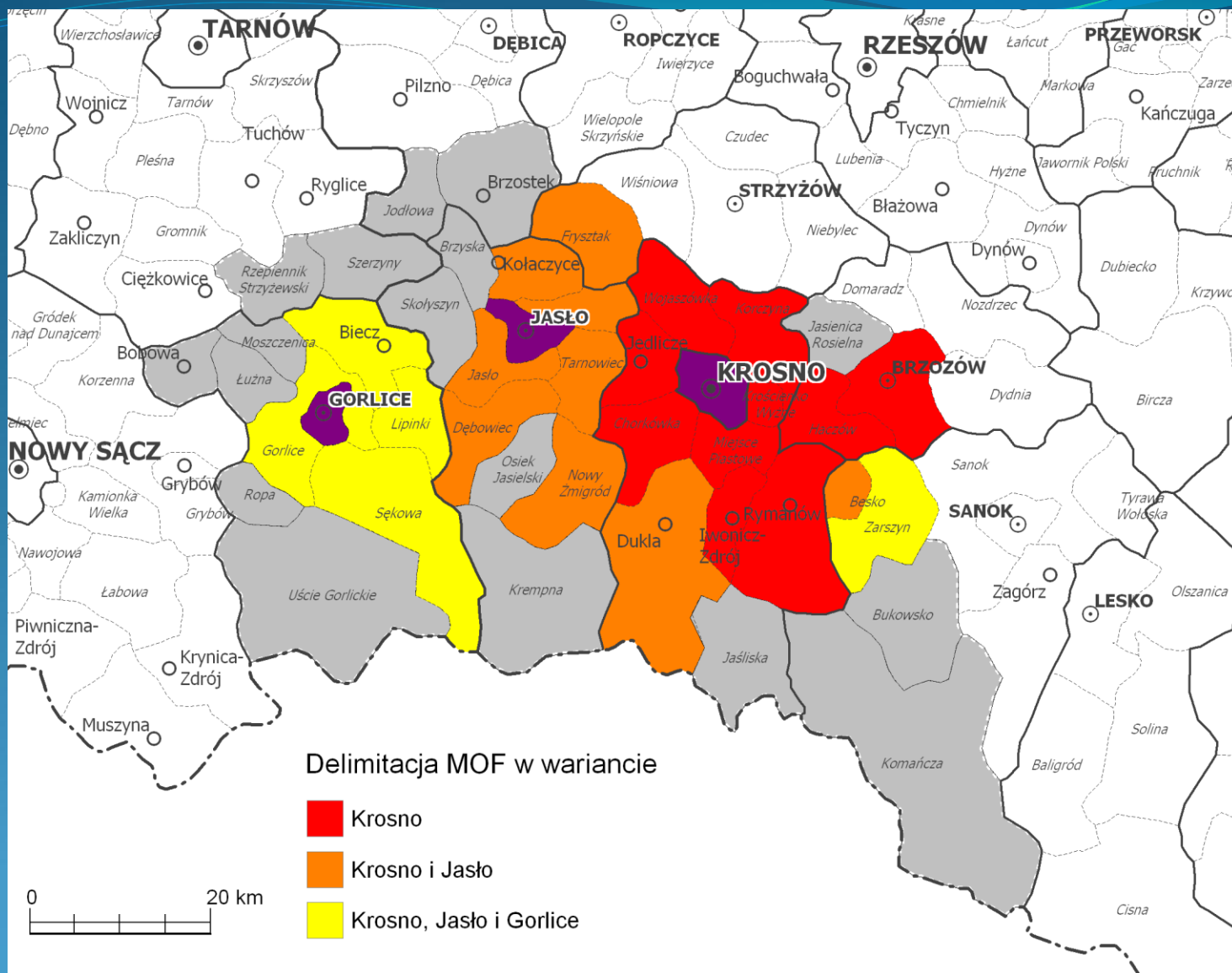

Ryc. 1. Zasięg Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego

Ryc. 3.6 Miejskie obszary funkcjonalne Województwa Podkarpackiego

wg Komornicki, Śleszyński i Siłka 2012, ekspertyza dla UMWP

wg Śleszyński 2016, Czasopismo Geograficzne

DELIMITACJA MIEJSKICH OBSZARÓW FUNKCJONALNYCH WYKONANA DLA MINISTERSTWA ROZWOJU REGIONALNEGO (2012)

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA im. S. Leszczyńskiego
00-818 Warszawa, ul. Twarda 51/55, <http://www.igipz.pan.pl/>

tel. (22) 6978841, fax (22) 6206221, e-mail: igipz@twarda.pan.pl, <http://www.igipz.pan.pl/>

DELIMITACJA MIEJSKICH OBSZARÓW FUNKCJONALNYCH STOLIC WOJEWÓDZTW

Opracował
dr hab. prof. PAN Przemysław Śleszyński

Ekspertyza wykonana dla Ministerstwa Rozwoju Regionalnego

Warszawa • 8 października 2012 roku

A R T Y K U Ł Y

PRZEGLĄD GEOGRAFICZNY
2013, 85, 2, s. 161-176

Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych stolic województw

Delimitation of Functional Urban Areas of voivodship capitals

PRZEMYSŁAW ŚLESZYŃSKI

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyńskiego PAN,
00-818 Warszawa, ul. Twarda 51/55; psleszyn@twarda.pan.pl

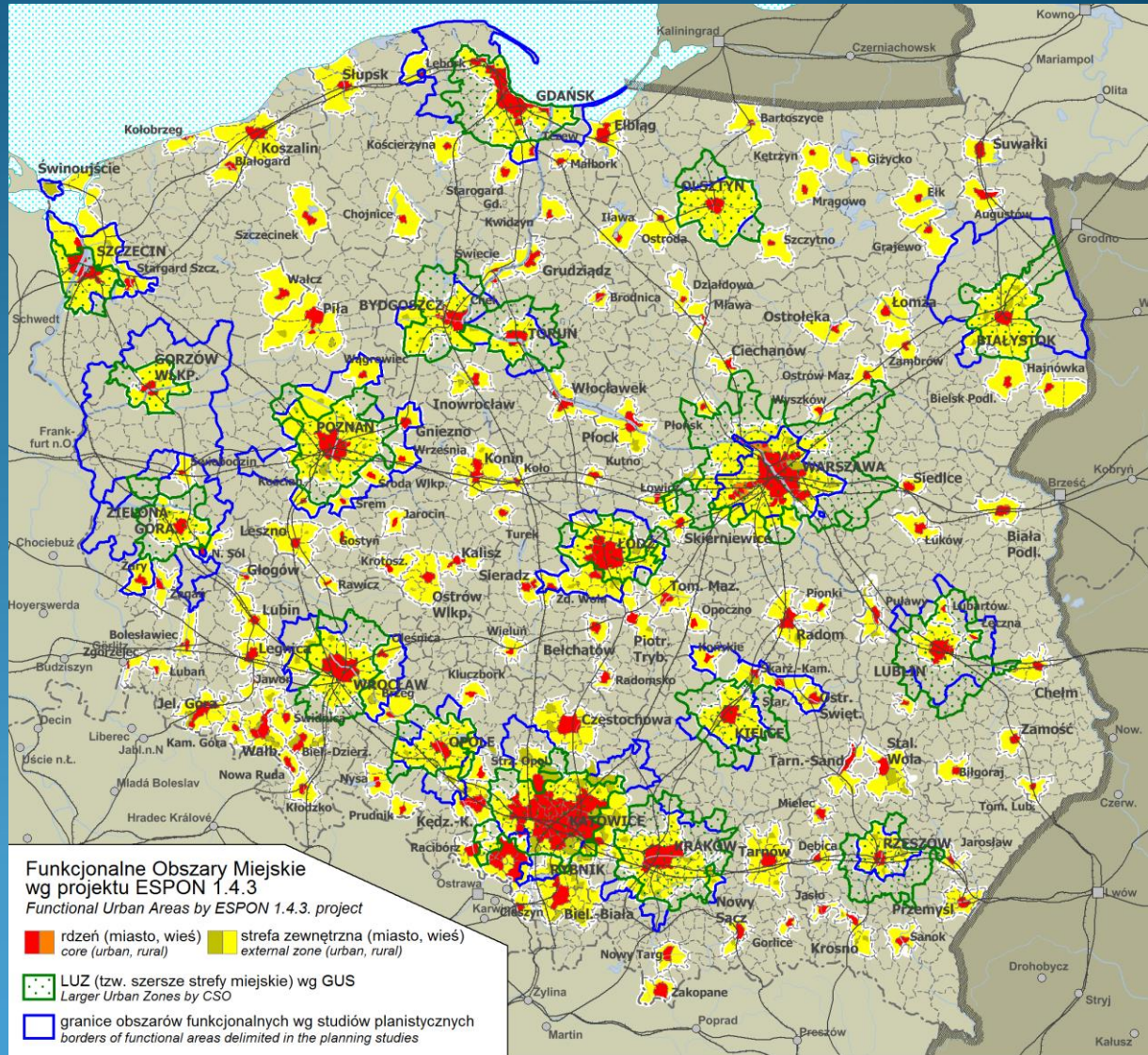
Zarys treści. Autor prezentuje założenia, metodykę i wyniki delimitacji Miejskich Obszarów Funkcjonalnych (MOF) stolic województw, wykonanej w 2012 r. w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN na potrzeby realizacji zapisów *Konceptji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* (Śleszyński, 2012). Delimitacja ma charakter aplikacyjny. Przyjęto 7 wskaźników delimitacji, dotyczących powiązań funkcjonalnych, cech społeczno-ekonomicznych i morfologicznych: (1) wyjeżdżający do pracy najmniej do rdnienia MOF (wskaźnik użyty w delimitacjach po raz pierwszy dla danych po 1990 r.); (2) migracje (zameldowania) z rdnienia MOF; (3) udział pracujących w zawodach pozarolniczych; (4) natężenie podmiotów gospodarczych ogółem (w stosunku do liczby ludności); (5) udział podmiotów gospodarczych należących do usług wyższego rzędu w liczbie podmiotów ogółem; (6) gęstość zaludnienia (bez lasów i wód); (7) mieszkania oddane do użytku w stosunku do liczby ludności. Efektem jest delimitacja obejmująca 299 gmin, w tym 33 rdnieniowe i 266 położonych w strefach zewnętrznych.

Słowa kluczowe: zasięg oddziaływania miast, dzienny system miejski, funkcjonalne obszary miejskie, strefa podmiejska, suburbanizacja, delimitacja, stolic województw, Polska.

Śleszyński P., 2013, *Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych stolic województw*, *Przeгляд Geograficzny*, 85, 2, s. 173-197.

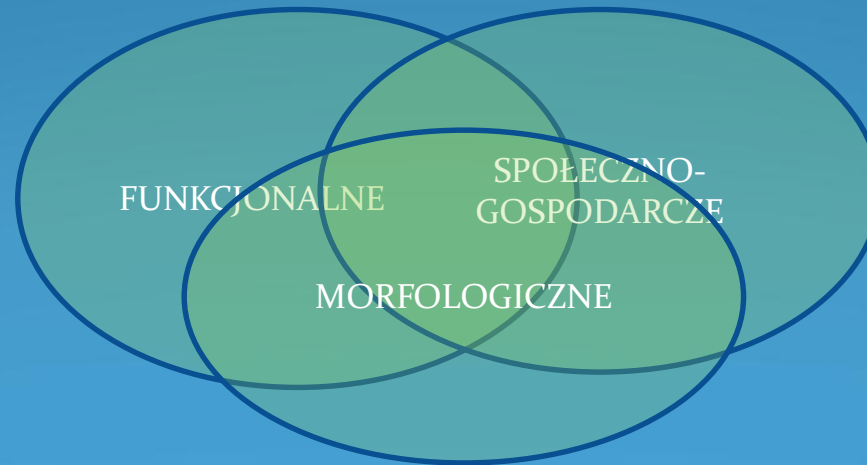
STAN WYJŚCIOWY

1. Nieporównywalność delimitacji.
2. Różnorodność podejść koncepcyjnych i metodycznych.
3. Potrzeba znalezienia uniwersalnego, prostego i zrozumiałego rozwiązania.

DEFINICJA

” W analizie przyjęto definicję miejskiego obszaru funkcjonalnego, jako spójnej pod względem przestrzennym strefy oddziaływania miasta. Sformułowanie to oznaczać powinno **nie tylko istnienie powiązań funkcjonalnych**, jak ma to miejsce w klasycznych delimitacjach dziennych systemów miejskich (opierających się niemal wyłącznie na dojazdach do pracy), ale **również zaawansowanie procesów urbanizacyjnych**. (...) Miejski obszar funkcjonalny to zatem nie tylko strefa oddziaływania (w rodzaju dziennego systemu miejskiego), ale **ukształtowany w procesie historycznym zespół jednostek terytorialnych**, wyróżniający się z otoczenia i upodabniający się pod pewnymi względami do głównego miasta (rdzenia).

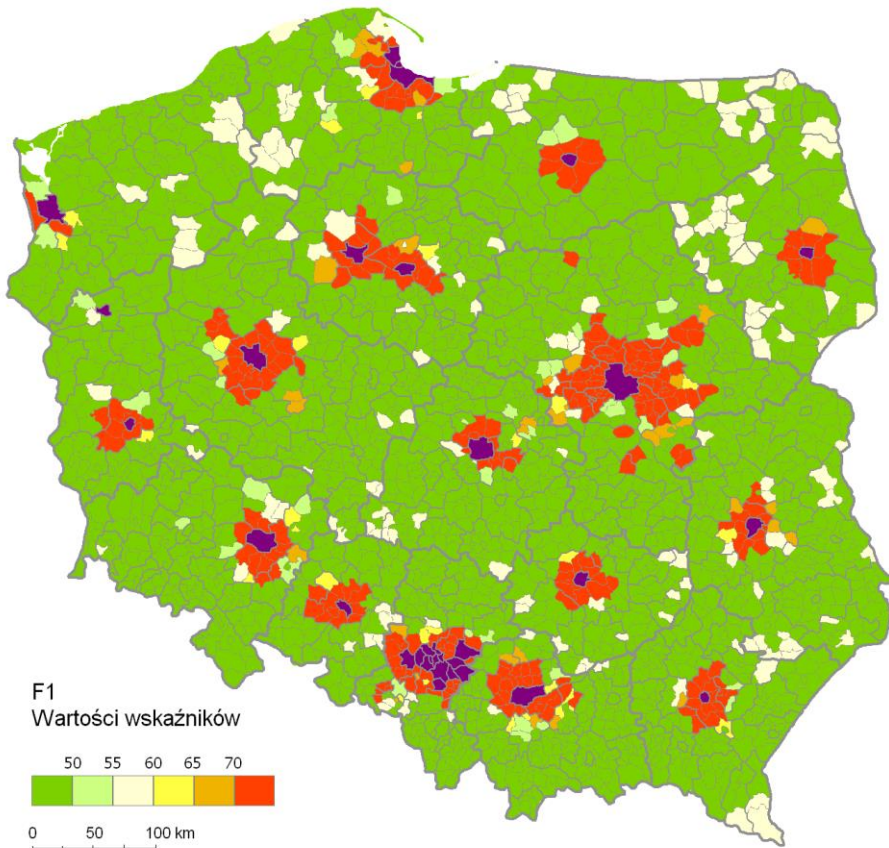
GŁÓWNE METODYCZNE PROBLEMY DELIMITACJI

PROBLEM	SPOSOBY ROZWIĄZANIA	EFEKT
Dobór optymalnej liczby i rodzajów wskaźników	Testowanie kilkudziesięciu wskaźników	Wybór 7 ostatecznych wskaźników
Przyjęcie bazy referencyjnej dla poszczególnych wskaźników - Polska, średnia wojewódzka, rdzeń, itd.)	Testowanie różnych poziomów wskaźników	Wniosek, że nie jest możliwe dokonanie zadowalającej delimitacji w oparciu o średnie dla Polski
Ustalenie poziomów wartości progowych	Kilkadziesiąt delimitacji wariantowych (testowanie kombinacji różnych wartości wskaźników)	Przyjęcie najbardziej zadowalającego wariantu, cechującego się najlepszymi cechami topologicznymi wyróżnionej strefy zewnętrznej
Dostępność danych źródłowych	Oparcie się na źródłach statystycznych istniejących dla całego kraju	Dane dość wiarygodne, ale nie zawsze aktualne (w delimitacji nie jest to konieczne)

KRYTERIA FUNKCJONALNE

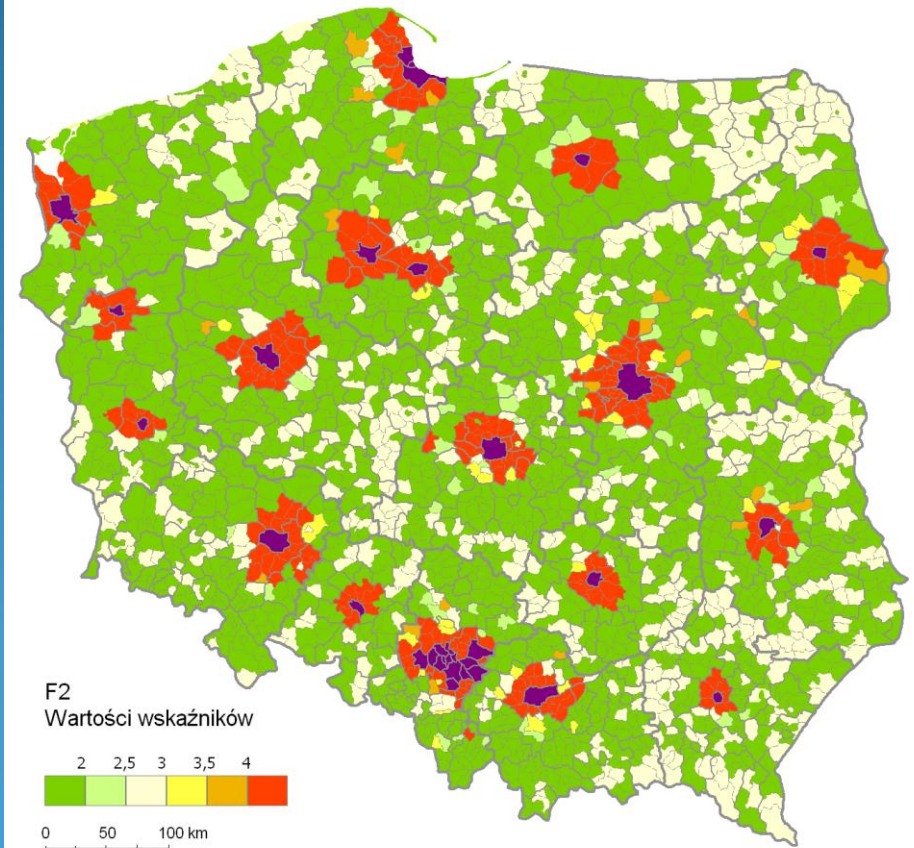
WSKAŹNIK F1

liczba wyjeżdżających do pracy najemnej
do rdzenia MOF na 1000 mieszkańców
w wieku produkcyjnym, 2006

WSKAŹNIK F2

liczba zameldowań z rdzenia MOF
na 1000 mieszkańców, 2009

KRYTERIA SPOŁECZNO-GOSPODARCZE

WSKAŹNIK S1w

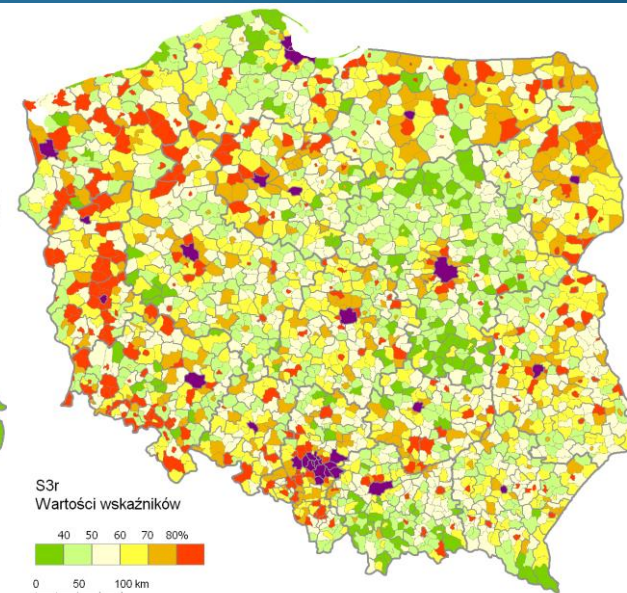
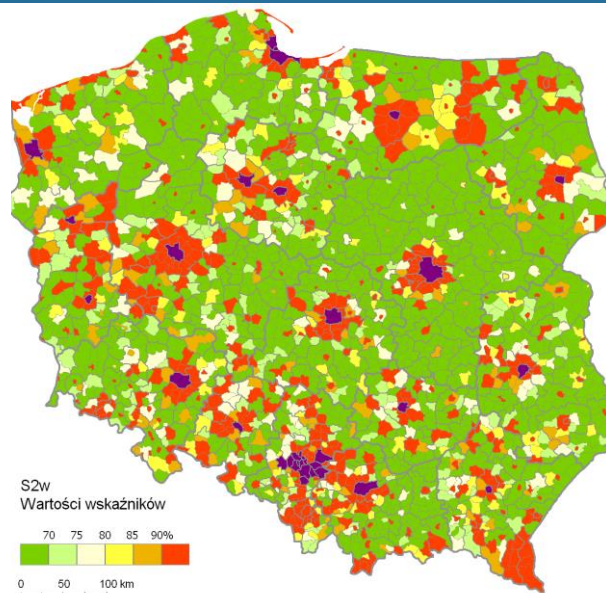
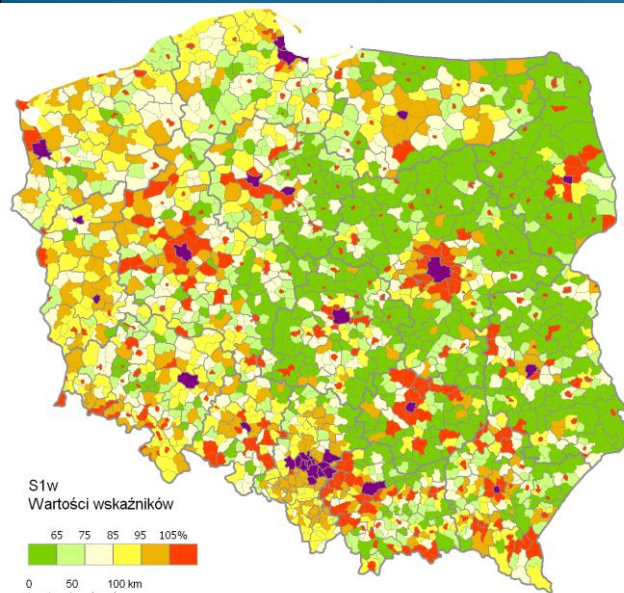
udział pracujących w zawodach
pozarolniczych, 2002

WSKAŹNIK S2w

liczba podmiotów gospodarczych
na 1000 mieszkańców, 2011

WSKAŹNIK S3r

udział podmiotów gospodarczych
w usługach wyższego rzędu
(sekcje J-R), 2011

1. dla całego kraju
2. jako stosunek do analogicznego wskaźnika obliczonego dla całego województwa (czyli stosunek do średniej wojewódzkiej)

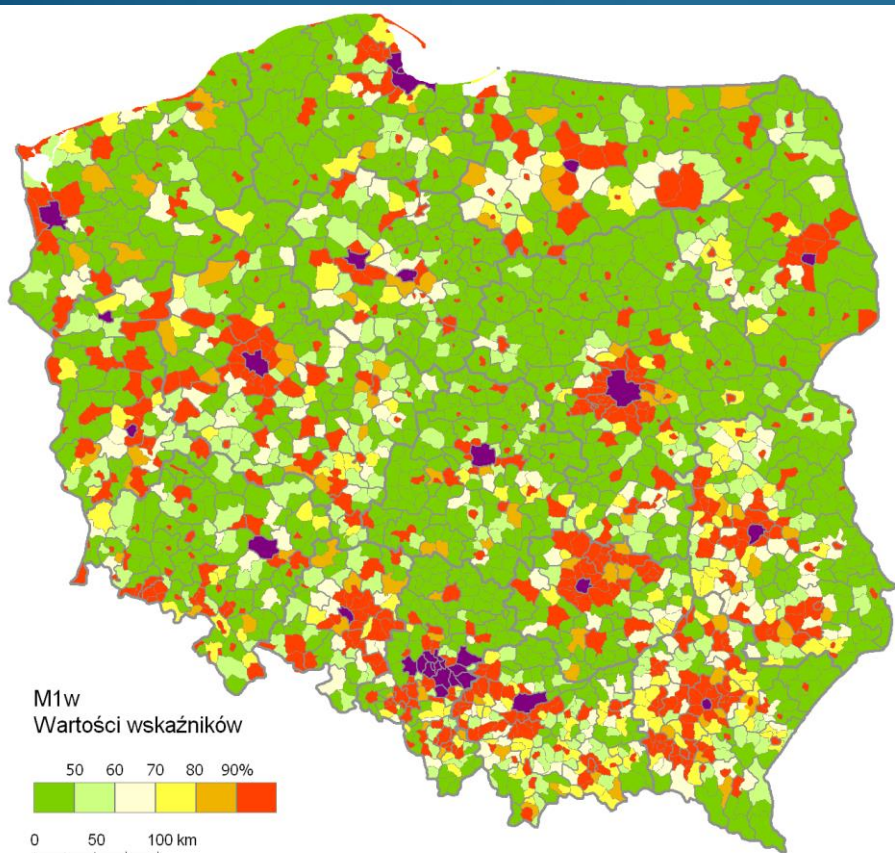
1. dla całego kraju
2. jako stosunek do analogicznego wskaźnika obliczonego dla całego województwa (czyli stosunek do średniej wojewódzkiej)
3. jako stosunek do analogicznego wskaźnika obliczonego dla rdzenia MOF

1. dla całego kraju
2. jako stosunek do analogicznego wskaźnika obliczonego dla całego województwa (czyli stosunek do średniej wojewódzkiej)
3. jako stosunek do analogicznego wskaźnika obliczonego dla rdzenia MOF

KRYTERIA MORFOLOGICZNE

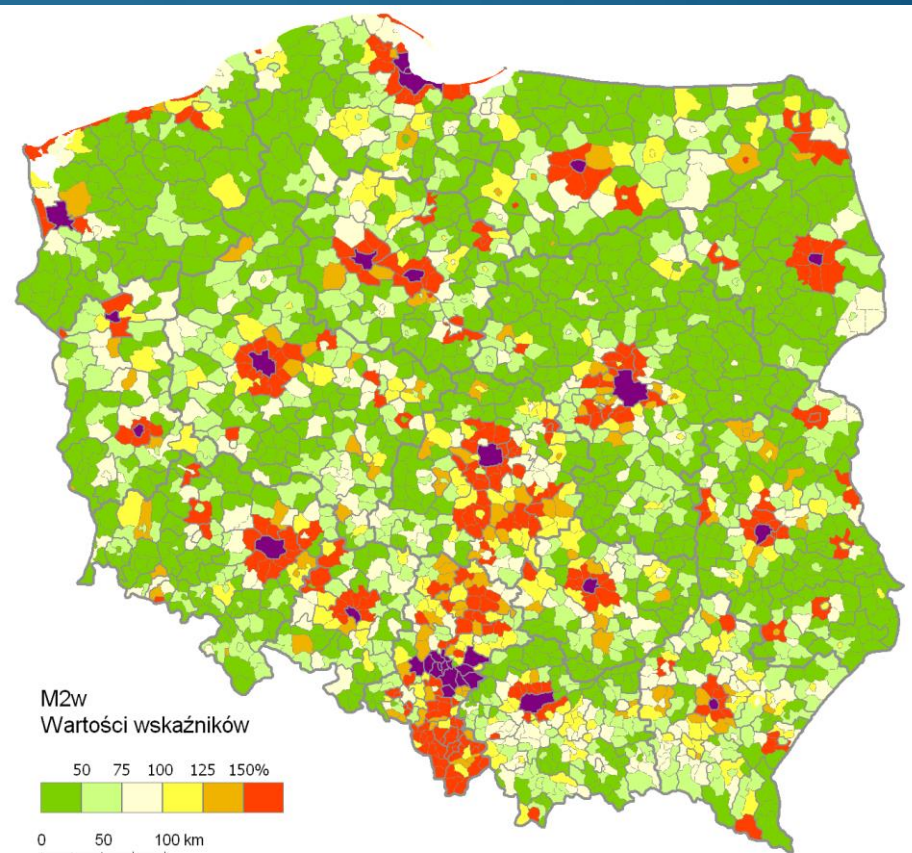
WSKAŹNIK M1w

gęstość zaludnienia (bez lasów i wód), 2011

WSKAŹNIK M2w

liczba mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszkańców, 2001-2011

1. dla całego kraju
2. jako stosunek do analogicznego wskaźnika obliczonego dla całego województwa (czyli stosunek do średniej wojewódzkiej)

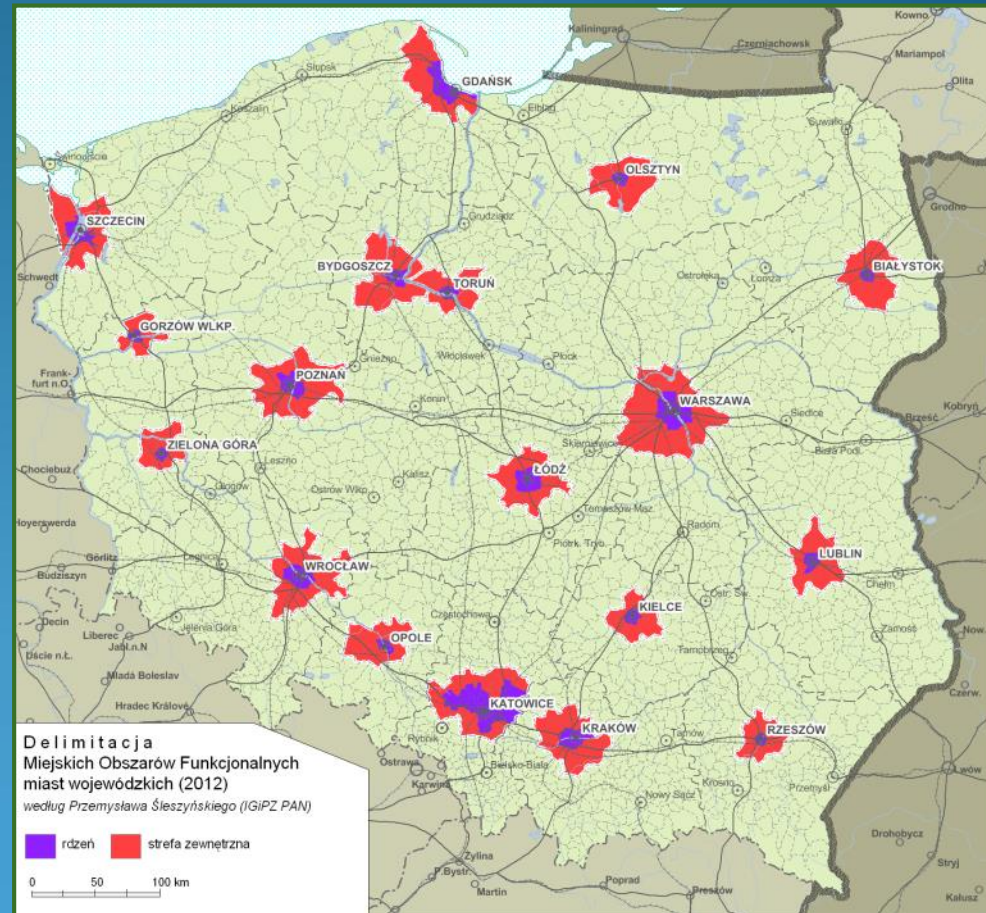
1. dla całego kraju
2. jako stosunek do analogicznego wskaźnika obliczonego dla całego województwa (czyli stosunek do średniej wojewódzkiej)

WYNIKI

18 Miejskich Obszarów Funkcjonalnych: 18 rdzeni i 18 stref zewnętrznych
(nie przesądzono statusu MOF Bydgoszczy i Torunia, pozostawiając tę kwestię w gestii samorządów)

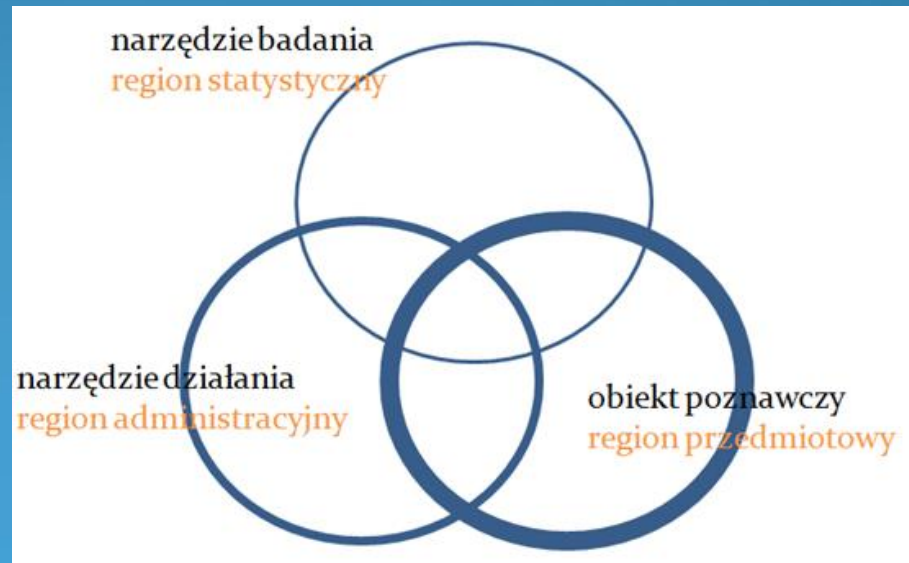
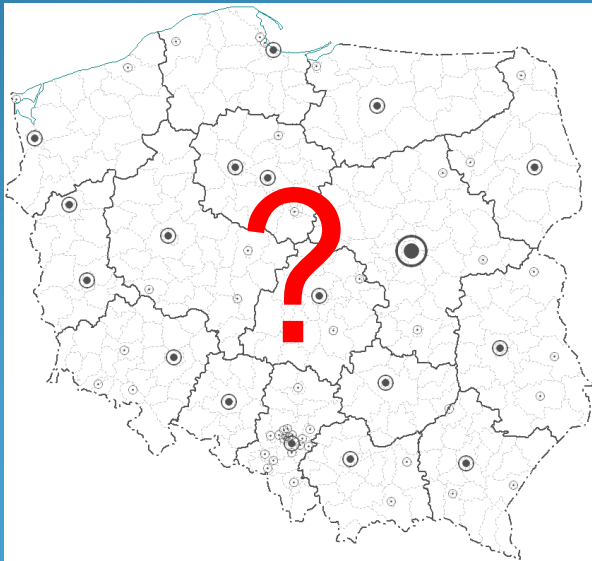
CHARAKTERYSTYKA MOF (rdzenie i strefy zewnętrzne)

Nazwa	Liczba gmin	Powierzchnia (km ²)	Ludność (tys.)
Białystok	8	1 601	387
Bydgoszcz	10	2 069	504
Gdańsk	15	1 835	1 070
Gorzów Wlkp.	4	770	156
Katowice	32	2 979	2 473
Kielce	9	1 113	318
Kraków	22	1 991	1 175
Lublin	14	1 519	539
Łódź	18	1 828	1 040
Olsztyn	6	1 452	231
Opole	11	1 382	235
Poznań	20	2 499	912
Rzeszów	12	1 047	351
Szczecin	8	1 937	558
Toruń	7	1 130	281
Warszawa	49	3 820	2 787
Wrocław	14	2 339	884
Zielona Góra	5	964	185
RAZEM	264	32 274	14 087
% w kraju	10,7	10,3	36,6

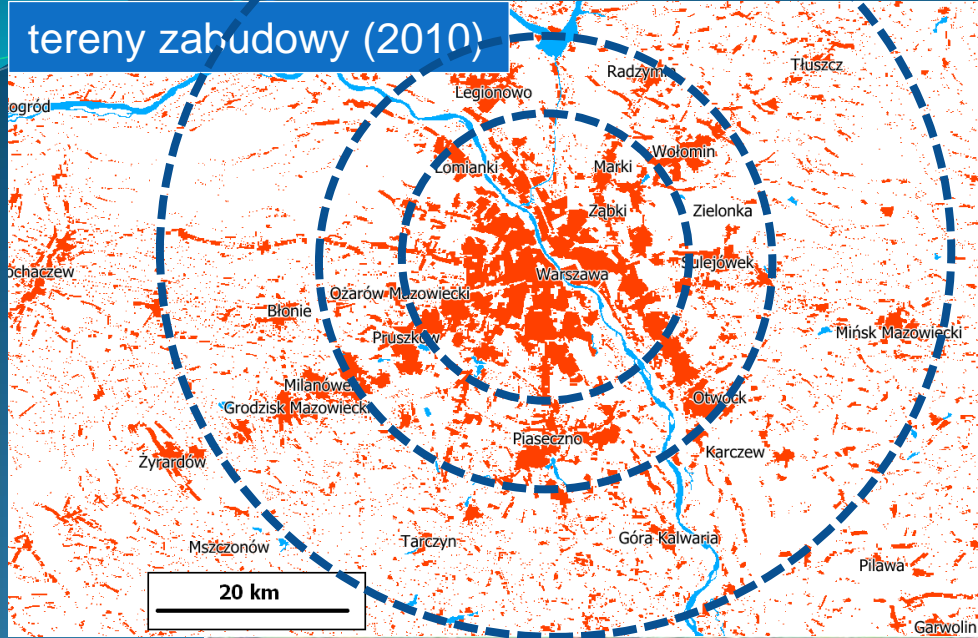
ZAMIAST PODSUMOWANIA: DO DYSKUSJI

1. Czy istniejący system administracyjno-terytorialny jest odpowiedni (wydolny, sprawny, efektywny)?
2. Po co w ogóle tworzyć klasyfikacje i delimitacje – czy nie lepiej mieć ‘od razu’ zadowalający podział terytorialny i statystyczny?

DELIMITACJA = ODPOWIEDZIALNOŚĆ

tereny zabudowy (2010)

okolice Olsztyna

strefa podmiejska Łodzi (Polska)

LITERATURA

- Dziewoński K., 1967, *Teoria regionu ekonomicznego*, Przegląd Geograficzny, 39, 1, s. 33-50.
- Dziewoński K., Kosiński L., 1964, *Rozmieszczenie ludności w Polsce w XX w.*, Przegląd Geograficzny, 36, 1, s. 3-36.
- Gontarski Z., 1972, *Delimitacja obszarów metropolitalnych w Polsce*, Statystyka Terenowa, 8, GUS, Warszawa.
- Gontarski Z., 1980, *Obszary metropolitalne w Polsce*, Biuletyn KPZK PAN, 109, Warszawa.
- Iwanicka-Lyra, 1969, *Delimitacja aglomeracji wielkomiejskich w Polsce*, Prace Geograficzne IG PAN, 76, Warszawa.
- Komornicki T., 2008, *Mutual accessibility of Polish metropolises*, [w:] Building together our territories. 31st International Geographical Congress, Tunis 2008, August 12-15. Abstracts, s. 308.
- Komornicki T., Śleszyński P., 2009, *Typologia obszarów wiejskich pod względem powiązań funkcjonalnych i relacji miasto-wieś*, [w:] J. Bański (red.), Analiza zróżnicowania i perspektyw rozwoju obszarów wiejskich w Polsce do 2015 roku, Studia Obszarów Wiejskich, 16, Warszawa, s. 9-37.
- Korcelli P., Śleszyński P., 2006, *Mapa nr 7. Delimitacja Funkcjonalnych Obszarów Miejskich 2006*, [w:] Ekspertycki projekt Koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju do roku 2033, s. 23,
http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/poziom_krajowy/polska_polityka_przestrzenna/prace_nad_KPZK_2008_2033/Documents/PE_KPZK_STYCZEN_z_ERRATA_NA_STRONIE.pdf.
- Kruszka K. (red.), 2010, *Dojazdy do pracy w Polsce*, Ośrodek Statystyki Miast, Oddział GUS w Poznaniu, Poznań.
- Leszczycycki S., Eberhardt P., Heřman S., 1971, *Agglomeracje miejsko-przemysłowe w Polsce 1966-2000*, Biuletyn KPZK PAN, 67.
- Potrykowska A., 1989, *Funkcjonalne regiony miejskie w krajowym systemie osadniczym*, [w:] P. Korcelli, A. Gawryszewski (red.), Współczesne przemiany regionalnych systemów osadniczych w Polsce, Prace Geograficzne, 152, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa, s. 55-76.
- Smętkowski M., 2007, *Delimitacja obszarów metropolitalnych – nowe spojrzenie*, [w:] G. Gorzelak, A. Tucholska (red.), Rozwój, region, przestrzeń, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, EUROREG, Warszawa, s. 215-233.
- Smętkowski M., Jałowiecki B., Gorzelak G., 2009, *Obszary metropolitalne w Polsce: problemy rozwojowe i delimitacja*, Raporty i analizy EUROREG 1/2009, Warszawa.
- Swianiewicz P., Klimska K., 2005, *Społeczne i polityczne zróżnicowanie aglomeracji w Polsce – waniliowe centrum, mozaika przedmieść*, Prace i Studia Geograficzne, 35, s. 45-70.
- Śleszyński P., 2011, *Stan zagospodarowania przestrzennego kraju 2011 – mapy diagnostyczne*, [w:] Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa (23 mapy autorskie i współautorskie).
- Śleszyński P., 2012, *Kierunki dojazdów do pracy*, Wiadomości Statystyczne, 11, s. 59-75.
- Śleszyński P., 2013, *Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych stolic województw*, Przegląd Geograficzny, 85, 2, s. 173-197.**
- Śleszyński P., 2014, *Delimitation and typology of functional urban regions in Poland based on commuting*, Geographia Polonica, 2, w druku.
- Śleszyński P., Czapiewski K., konsultacja Kozak M., 2011, *Znaczenie ośrodków miejskich oraz ich hierarchicznych powiązań dla regionalnego i lokalnego rozwoju ekonomicznego i społecznego Polski Wschodniej*, ekspertyza wykonana w ramach prac nad aktualizacją i uzupełnieniem „Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020”, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, 137 s., maszynopis.

Dziękuję za uwagę

---

dr hab. prof. PAN Przemysław Śleszyński
Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN
ul. Twarda 51/55, 00-818 Warszawa
tel. (22) 6978824, 6978822
e-mail: psleszyn@twarda.pan.pl
